

JAROSLAV HAŠEK - OSUDY DOBRÉHO VOJÁKA ŠVEJKA ZA SVĚTOVÉ VÁLKY

LITERÁRNÍ TEORIE

Lit. druh a žánr:
protiválečné laděný humoristický a satirický* 4dílný román* s prvky frašky* a grotesky* (proza, epika)
Slovní zásoba, figury a tropy:
mix spisovné a hovorové češtiny; jazyk jednoduchý a srozumitelný, zároveň však velmi lidový - hovorové (jó) a nespisovné výrazy (kerýho, vobou, tlustýho, nábožnýho, ježíšmarjá, hotovej, žádný), misty i vulgarity (blb); mnoho zastaralých prvků, např. přechodníky (opustiv, nepřestáváje) či archaismy* (opodeldok [druh balzámu], drogista [lékárník]; za archaismus* bývá označováno i tzv. onikání* („To vědí, že...“); vojenský slang (ordonanc [vojenský posel], sapér [ženista]); germanismy - výrazy přejaté z němčiny; zdobnéliny (hovínka); absurdní, ironické* a sarkastické prvky; FIGURY: elipsa* („Tak se podívejme, paní Müllerová, [...] zabili ho...“ v automobilu.“, „zabili Ferdinanda...“ [rakouského arcivévodu Ferdinanda]); TROPY: metonymie* („To udělali asi Turci.“ [mysleno turečtí jedinci, nikoli celý národ]); eufemismus* (prásklí ho [zastřelili ho], je na pravdě boží [je mrtvý], hotovej [mrtvej]); ironie* (to je dobrý)

Stylistická charakteristika textu:
hl. přímá řeč a dialogy, monologů vypravěče méně; do textu vložený speciální útvary (novinové články, vyhlášky, písně)
Postavy:
JOSEF ŠVEJK: obyčejný, “natvrdlý”, ale vtipný, upřímný a vychytralý dobrovolník; srdečný a lehce slabomyslný; PANÍ MÜLLEROVÁ: Švejkova bytná; BRETSCHEIDER: tajný policista; zatýká Švejka i hospodského Palivce; PALIVEC: sprostý hospodský; KATZ: věčné opilý polní kurát (vojenský kněz); NADPORUČÍK LUKÁŠ: záletník; Švejk mu slouží; + členové Švejkova pluku: šikovatel VANĚK, kuchař JURAIDA, dobrovolník MAREK, sapér (= ženista/hledač min) VODIČKA, poručík DUB nebo tlustý a věčně hladový sluha BALOUN aj.

Děj:
1. V ZÁMĚRÍ: Švejk se na začátku příběhu dozví od své bytné, paní Müllerové, že byl zavražděn následník rakousko-uherského trůnu František Ferdinand d'Este → poté v hospodě tvrdí tajemnou policiství Bretschneiderovi, že určitě bude válka → je zatčen a dostává se do blázince → po vypuknutí války je však povolán → přestože má revma v kolenou a musí chodit o berlích, nechává se na invalidním vozíku přepravit k zápisu (slavný pokřik „Na Bělehrad!!!“) → poté je léčen ve vojenské nemocnici, kde ho prohlásí za simulanta a naordinují mu výplachy žaludku a klystýry (výplachy tlustého střeva) → pobývá i ve vojenském vězení a u polního kuráta Katze → ten ho prohraje v kartách, a tak se Švejk dostává do služeb nadporučíka Lukáše → ten mu přikazuje, aby mu sehnal psa → Švejk mu psa obstará, ale později se ukáže, že pes patří plukovníkovi von Zillergutovi → oba jsou za trest posláni na frontu; 2. NA FRONTĚ: děj 2. dílu začíná při cestě vlakem do Č. Budějovic → Švejk je kvůli zatáhnutí za záchranou brzdu nucen sepsat protokol → vlak mu mezitím ujede a on je nucen dojet do Budějovic pěšky → cestou je mimo jiné označen za dezertéra → nakonec je doveden ke svému pluku, kde se znovu setká s Lukášem → ve městě Királyhidy se Švejk připele do rvačky kvůli Lukášovým milostným avantýrám → je zatčen a po propuštění se stane ordonancem (vojenským poslem); 3. SLAVNÝ VÝPRASK: tento díl je z velké části brán jako kritika nesmyslnosti války a hloupých důstojníků → na konci se nicméně Švejk ze zvědavosti oblékne do ruské uniformy, čímž se nechtěně dostane do rak.-uherského zajetí a je nucen pracovat na opravě železniční tratě; 4. POKRAČOVÁNÍ SLAVNÉHO VÝPRASKU: poté, co se zjistí, že Švejk je ve skutečnosti Čech, je pro změnu považován za dezertéra → vojenský soud ho odsoudí k trestu smrti → nakonec se celá situace vysvětlí a Švejk se vrací ke svému pluku
Kompozice:
rozděleno na 4 díly (poslední z nich autor nedokončil); vyprávění chronologické (děj se sebe časově navazuje) s retrospektivními historkami (návrat v čase)
Význam sdělení (hlavní myšlenky díla, motivy):
satira a kritika absurdity a nesmyslnosti války, případně byrokracie; vykreslení typické české náтуры, chování a charakteru; MOTIVY: válka, vychytralost, hloupost

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):
1. svět. válka (1914-1918); Říjnová revoluce v Rusku - nástup komunistů k moci (1917); vznik samostatného Československa - 1. čs. prezidentem T. G. Masaryk (1918); ničivá pandemie španělské chřipky (1918-1920)
Kontext dalších druhů umění:
avantgarda - kulturní a uměl. hnutí 1. pol. 20. stol., zahrnující řadu proudů v různých oblastech umění; MALBA: secese neboli art nouveau (Alfons Mucha); ARCHITEKTURA: secese (průčelí Hl. nádraží v Praze); HUDBA: modernismus (Leoš Janáček, Igor Stravinskij)

Kontext literárního vývoje:
probíhá období české meziválečné prózy*; v české i svět. literatuře stále MODERNISTÉ*: Franz Kafka (*Proces*), Marcel Proust (*Hledání ztraceného času*), James Joyce (*Odysseus*); roste vliv levicových ideologií/PROLETÁŘSTVÍ*: Ivan Olbracht (*Podivné přátelství herce Jesenia*), Jiří Wolker (*Těžká hodina*); tvořili také tzv. anarchističtí buřiči nebo pragmatisté/demokratický proud; ANARCHISTIČTÍ BURIČI: Viktor Dyk (*Krysař*); DEMOKRATICKÝ PROUD: Karel Čapek (*R.U.R.*), Karel Poláček (*Povídky pana Kočkodana*), Eduard Bass (*Klapzubova jedenáctka*)
AUTOR - život autora:
Jaroslav Hašek (1883-1923) – český spisovatel, představitel modernismu* a novinář; nar. v Praze → nedokončil gymnázium → maturita na obchod. akademii → práce v bance + kontakt s anarchisty → tulácký život (cesty na Slovensko a do Uher) → lit. tvorba a novinářina → problémy s alkoholem → r. 1907 krátce vězněn za anarchistickou činnost → r. 1911 založil parodické politické uskupení *Strana mírného pokroku v mezích zákona* (karikatura volebních poměrů) → r. 1915 narukoval do 1. svět. války (vyslán za frontu) → 1916 v Rusku (legie v Rusku) → r. 1918 vstoupil do Rudé armády (socialistické myšlenky) → ředitelem tiskárny v ruské Uře → r. 1923 zemřel na srdeční chorobu
Vlivy na dané dílo:
osobní zkušenosti z 1. svět. války; příhody různých skutečných vojáků (např. z příhody důstojníka Lukáše z 1. svět. války); vlivy levicové (socialistické) názory a myšlenky

Další autorova tvorba:
hl. próza (zejména humoristické povídky a satira), ale i poezie, VÝBER: *Málové výkřiky* (básnická sbírka - prvotní), *Trampoty pana Tenkrát* (soubor humoresek - žertovných povídek - o lásce a vztazích), *Dobrý voják Švejk před vaíkou a jiné podivné historky* (5 povídek o Švejkově životě před válkou); POSMRTNĚ VYDANÁ DÍLA: *Dekameron humoru a satiry* (výběr stovky autorových humorist. povídek), *Fialový hrom* (proticírkevní satira), *Veselé povídky* (ilustrovalo Josefem Ladou) aj.
Inspirace daným literárním dílem (film, dramatizace, aj.):
PŘEKLADY: Švejk patří k nejpřekládanějším českým knihám - byl přeložen do 58 jazyků; FILM: např. *Dobrý voják Švejk* + *Poslušně hlásím* (2 čs. filmy; 1956 a 1957) - hl. role: Rudolf Hrušínský; DIVADLO: dílo bylo i několikrát zdramatizováno - např. r. 1928 Maxem Brodem nebo později Emilem Františkem (E. F.) Burianem

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:
vnímání díla bylo zpočátku sporné → časem se dostalo do celkového povědomí → dnes je Švejk (spíše jako postava než samotné dílo) považován za jeden z českých národních symbolů, Švejkův charakter je dokonce (více či méně jako vtip) označován za “typicky český”, a jedná se o druhou nejpřekládanější českou knihu (byla přeložena do 58 jazyků)
Aktuálnost tématu a zpracování díla:
kritika války, byť humorně a ironicky pojatá, je nadčasová, i když autor kritizuje hlavně dobové problémy; aktuálnosti zpracování pomáhá humor a lidovost jazyka, který i přes značnou zastaralost zůstává srozumitelný a čtivý

Srovnání s vybraným literárním dílem:
Vladislav Vančura - *Rozmarné léto* (další významné humoristické dílo; zatímco Haškův Švejk však vyniká hl. kulturní postavou Švejka a specifickým humorem, výjimečnost *Rozmarného léta* spočívá hlavně v poetickém jazyku, bohaté slovní zásobě a v celkové atmosféře díla); Miguel de Cervantes y Saavedra - *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* (podobná postava “moudrého blázna” Sancha Panzy)

„Tak nám zabili Ferdinanda,“ řekla posluhovačka panu Švejkovi, který opustiv před léty vojenskou službu, když byl definitivně prohlášen vojenskou lékařskou komisí za blba, živil se prodejem psů, ošklivých nečistotkrevných oblod, kterým padělal rodokmeny. Kromě tohoto zaměstnání byl stížen revmatismem a mazal si právě kolena opodeldokem.
„Kerýho Ferdinanda, paní Müllerová?“ otázal se Švejk, nepřestávaje si masírovat kolena, „já znám dva Ferdinandy. Jednoho, ten je sluhou u drogisty Průši a vyplil mu tam jednou omylem láhev nějakého mazání na vlasy, a potom znám ještě Ferdinanda Kokošku, co sbírá ty psi hovínka. Vobou není žádná škoda.“
„Ale, milostpane, pana arcivévodu Ferdinanda, toho z Konopiště, toho tlustýho, nábožnýho.“
„Ježíšmarjá,“ vykřikl Švejk, „to je dobrý. A kde se mu to, panu arcivévodovi, stalo?“
„Prásklí ho v Sarajevu, milostpane, z revolveru, vědí. Jel tam s tou svou arcikněžnou v automobilu.“
„Tak se podívejme, paní Müllerová, v automobilu. Jó, takovej pán si to může dovolit, a ani si nepomyslí, jak taková jízda automobilem může nešťastně skončit. A v Sarajevu k tomu, to je v Bosně, paní Müllerová. To udělali asi Turci. My hoit jsme jim tu Bosnu a Hercegovinu neměli brát. Tak vída, paní Müllerová. On je tedy pan arcivévoda už na pravdě boží. Trápil se dlouho?“
„Pan arcivévoda byl hned hotovej, milostpane. To vědí, že s revolverem nejsou žádný hračky.

TOHLE CHCI I K DALŠÍM KNÍŽKÁM